

The background of the top half of the cover features the flags of Lithuania (yellow, green, and red horizontal stripes) and Turkey (red field with a white crescent and star). The EESC logo is prominently displayed in the upper left, with the text 'Rytų Europos studijų centras' below it.

EESC

Rytų Europos studijų centras

JUSTINAS MICKUS

**LIETUVOS IR TURKIJOS
SANTYKIAI** BEI BALTIJOS
REGIONO SAUGUMAS

RYTŲ EUROPOS STUDIJŲ CENTRAS

Vilnius
2020 m. rugpjūtis

STUDIJOS AUTORIAI:

Justinas Mickus

Mokslinis redaktorius Dr. Deividas Šlekys

Turinys

IŽANGA	5
TURKIJA 2020: APŽVALGA	7
Ambicingesnis Lietuvos-Turkijos bendradarbiavimas euroatlantinio saugumo politikos kontekste	12
Produktyvesnis Vilniaus-Ankaros bendradarbiavimas ES Turkijos politikos kontekste	17
IŠVADOS	22
REKOMENDACIJOS	23
ŠALTINIAI	27
UŽRAŠAI	31

ĮŽANGA

Nors dvišaliai Lietuvos ir Turkijos santykiai pastarąjį dešimtmetį buvo pamažu bet reikšmingai plėtojami, Vilniaus ir Ankaros bendradarbiavimas daugiausia vystomas daugiašaliuose formatuose, kurių svarbiausi, be abejo, yra NATO bei Europos Sąjunga. Kartu, nors Lietuva nuo 2015 m. siekia gilinti ekonominius ryšius su Turkija ir skatinti konstruktyvų ES-Turkijos dialogą, saugumo dimensija Vilniuje suprantama kaip svarbiausia vystant santykius su Ankara.¹ Atitinkamai, žvelgiant iš Lietuvos perspektyvos, santykių su Turkija ateitis neišvengiamai priklausys nuo Ankaros Euroatlantinės orientacijos, kuri kelia vis daugiau ir vis aštresnių klausimų.

Jausdama Vakarų neveiksmumą Vidurio Rytuose ir Šiaurės Afrikoje, Ankara vykdo ambicingą regioninę politiką Libijoje ir Sirijoje, kuri dėl skirtingų priežasčių kertasi su pagrindinių NATO ir ES valstybių pozicijomis. Kartu, Turkija sukėlė Vakarų pasipiktinimą kai 2017 m. pabaigoje ji įsigijo Rusijos S-400 raketinės gynybos sistemas – JAV ir kiti NATO partneriai sunerimo, jog Turkijai įdiegus šias technologijas, Kremlius įgytų prieigą prie jautrios informacijos apie NATO įrangą. Kai dėl šios priežasties Ankara buvo pašalinta iš JAV F-35 naikintuvų programos, ji taip pat parodė iniciatyvą įsigyti rusiškus Su-35 naikintuvus. Galiausiai, prieš NATO susitikimą Londone praėjusių metų pabaigoje Turkija paskelbė blokuosianti NATO Baltijos gynybos planus, iki kol nebus parengti ir patvirtinti atitinkami Turkijai skirti planai, kuriuose kurdų Liaudies savigynos būriai (YPG) būtų įvardinti kaip teroristinė organizacija. Ir nors gruodžio mėnesį NATO narės pasiekė politinį susitarimą dėl Baltijos gynybos planų patvirtinimo, sudėtingos techninės derybos dar nėra baigtos, o politinių nesutarimų dėl transatlantinio aljanso gynybos planų suderinamumo rizika išlieka.

Pastarųjų metų Ankaros elgesys NATO rėmuose yra rimtas signalas Lietuvos užsienio ir saugumo politikos formuotojams. Londono kontraversija patvirtino, jog Turkija, siekdama savo interesų, jaučiasi įgalinta viešai blokuoti Aljanso iniciatyvas viename jautriausių transatlantinės saugumo erdvės regionų ir gali rimtai paveikti Lietuvos interesus. Kartu, šis derybinis konfliktas parodė, jog Vilnius neturi pakankamai strateginių svertų paveikti Ankaros poziciją analogiškų nesutarimų metu.

Ši studija analizuoja Lietuvos galimybes sustiprinti esamus ir/ar atrasti naujus įtakos svertus Turkijos atžvilgiu. Nepaisant pagrįsto nerimo dėl Ankaros Euroatlantinės orientacijos ateities, Turkiją yra ir bent vidutiniu laikotarpiu liks susaistyta su Vakarais stipriais saugumo ir ekonominiais ryšiais. Kartu, dėl sudėtingos Turkijos padėties regione, komplikuočių santykių su Rusija bei daugialypių iššūkių vidaus politikoje, Ankara negali atsisakyti bendradarbiavimo su savo partneriais Vakaruose ir turi rimtų paskatų jį gilinti. Ši situacija tampa tik aktualesnė pasaulį sukausčiusios koronaviruso pandemijos kontekste. Atitinkamai, Lietuva turi nemažai galimybių išplėtoti santykius su Turkija tiek dvišaliuose, tiek daugiašaliuose formatuose taip, jog ateityje Ankaros elgesys būtų labiau nuspėjamas ir lengviau suvaldomas.

Turkijos ir Lietuvos santykių analizė studijoje išskirta į dvi dalis. Pirmojoje analizuojama, kaip Lietuva gali pasiekti ambicingesnį bendradarbiavimo su Turkija lygį Euroatlantinio saugumo struktūrose. Antrojoje analizuojama, kaip Vilnius gali išvystyti produktyvų bendradarbiavimą su Ankara ES-Turkijos politikos kontekste. Pritačius Lietuvos ir Turkijos santykių perspektyvas šiuose kontekstuose, pateikiamos rekomendacijos tiek daugiašalėms, tiek dvišalėms bendradarbiavimo iniciatyvoms. Prieš pristatant Lietuvos ir Turkijos santykių analizę bei rekomendacijas, kitame skyriuje pateikiama trumpa Turkijos interesų, strateginio elgesio, bei ekonominė ir geopolitinė padėties apžvalga.

TURKIJA 2020: APŽVALGA

Dabartinis Turkijos lyderis Prezidentas Recepas Tayyipas Erdoganas ir jo vadovaujama Teisingumo ir plėtros partija (AKP) valdžioje jau nuo 2003 m., kai Erdoganas buvo pirmąsyk išrinktas Turkijos premjeru. Visgi, Ankaros interesų ir strateginės elgsenos analizė tikslinga pradėti nuo 2016 m. liepos, kai, po nepavykusio karinio perversmo prieš jo valdžią, Erdoganas pradėjo agresyviai konsoliduoti politinę ir ekonominę galią savo rankose. Žemiau pateikiama trumpa apžvalga, kaip šie vidaus politikos pokyčiai tiesiogiai ir netiesiogiai sąlygoja dabartinę Turkijos užsienio ir saugumo politiką, regionines ambicijas ir santykius su svarbiausiomis tarptautinės sistemos galiomis.

Erdoganas nepavykusį *coup d'état* susiejo su Fethullah Güleno judėjimu, kurį Turkija 2016 m. gegužę – vos du mėnesius prieš nesėkmingą perversmą – įvardijo kaip teroristinę organizaciją. Gülenas, nuo 1999 m. gyvenantis JAV, yra žymus ir įtakingas dvasinis bei visuomeninis lyderis, įkūręs socialinį (ir dalinai politizuotą) judėjimą, įprastai priskiriamą progresyvaus arba demokratinio Islamo tradicijai. Güleno judėjimas buvo kertinis AKP rėmėjas pirmąjį šio amžiaus dešimtmetį, kai įtakingi jo nariai Turkijos valstybės institucijose suteikė partijai reikalingą politinę ir biurokratinę paramą. Galios konfliktai tarp AKP ir Güleno judėjimo išryškėjo 2011 m. ir pasiekė kritinį tašką 2013 m. AKP korupcijos skandalų metu, kai Erdoganas apkaltino judėjimo narius siekiant civilinio valstybės perversmo per teisės saugos institucijas.²

Nors pats Gülenas neigia bet kokią įsitraukimą į nepavykusį 2016 m. liepos perversmą, iškart po jo Erdoganas drastiškai suintensyvino jau anksčiau pradėtą valstybinių struktūrų valymą nuo tariamų Güleno šalininkų. Per kitus dvejus metus, Ankara atleido daugiau nei 100 tūkstančių viešojo sektoriaus darbuotojų (karininkų, teisininkų, biurokratų, mokytojų, dėstytojų, medikų ir žurnalistų), apkaltintų ryšiais su Güleno judėjimu; apie 50 tūkstančių buvo areštuoti.³ Kovodama su deklaruotais režimo priešininkais, Turkija veikė globaliai: išreikalavo Turkijos piliečių deportacijos iš bent 16-os valstybių ir Güleno judėjimo mokyklų uždarymo ar savininkystės perleidimo bent 20-yje valstybių.⁴

Kartu su ekstensyviais valstybės institucijų valymais, Erdoganas pakeitė ir konstitucinį Turkijos režimą: po 2017 m. referendumo, šalies parlamentinę santvarką pakeitė stipri prezidentinė sistema. AKP ir Erdoganas sutelkti vykdomąją valdžią prezidento rankose pasiūlė dar 2005 m., tačiau formali iniciatyva pakeisti konstituciją buvo pateikta tik po nepavykusio perversmo. Referendumas buvo kontraversiškas – Turkijoje tuo metu galiojo nepaprastoji padėtis, AKP suformavo koaliciją su kraštutinės dešinės Nacionalistų judėjimo partija (NHP), referendumo rėmėjai ir opozicija kaltino vieni kitus šiurkščiais rinkimų pažeidimais (įskaitant pažeidimus užsienio apygardose, kurie sukėlė ir tarptautinių įtampų su Vokietija ir ES).⁵ Referendumas baigėsi nežymia – 51% ir 49% – Erdogano ir AKP pozicijos pergale.

Atsižvelgdamas į trapią persvarą referendume, Erdoganas teikia didelį svarbą savo pergalei 2018 m. prezidento rinkimuose, kuriuose jis surinko 52% balsų ir laimėjo jau pirmajame ture. Demokratinės daugumos mandatas yra nuolat pateikiamas pagrįsti režimo vykdomą politiką bei pateisinti galios centralizaciją, ir Erdoganui yra svarbu jį išlaikyti. Tam, kad išplėstų paramą savo konservatyviai ir nacionalistinei koalicijai, Erdoganas pastaraisiais metais siekia izoliuoti ir savo pusėn patraukti centristinių pažiūrų opozicijos rinkėjus. Šiuo tikslu, Turkijos viešajame diskurse vis ryškiau plėtojama skirtis tarp „patriotų“ ir „teroristų“, pastariesiems priskiriant kairiųjų ir kurdų opozicijas partijas.⁶ Kartu, 2018 m. režimui palankus verslo konglomeratas perėmė du nacionalinio masto Turkijos televizijos kanalus, tradiciškai pritraukiančius centristines auditorijas.⁷ Po kanalų perėmimo daug žurnalistų veteranų buvo atleisti, o naujienų turinys pakreiptas į dešinę ideologinio spektro pusę.

Visgi, Erdogano strategija skaldyti opoziciją ir diskredituoti kairiąsias partijas sulaukė pasipriešinimo 2019 m. savivaldybių rinkimuose, kuriuose opozicijos kandidatai laimėjo net 9 iš 10 didžiausių Turkijos miestų. Kai AKP apskundė Stambule vykusių rinkimų rezultatus aukščiausiajam teismui ir šis sutiko su prašymų juos pakartoti, opozicijos partijos Liaudies respublikonų partijos (CHP) kandidatas Ekrem Imamoglu reikšmingai padidino savo persvarą – 5.4%, arba nuo 13 tūkst. iki 800 tūkst. balsų. Kartu su sėkmingai pasirodžiusią ir efektyviai veiklą koordinuojančia opozicija, Erdoganas patyrė ir vidinių iššūkių: nemažai partijos narių nesutiko su prašymu pakartotini rinkimus, keli jų atsiskyrė nuo AKP ir įkūrė naujas (tiesa, nebūtinai opozicijos) partijas.⁸ Galiausiai, nors 2019 m. savivaldybių rinkimai buvo pirmasis žymus Erdogano ir AKP pralaimėjimas per

daugiau dvidešimt metų, šį dešimtmetį nacionaliniuose rinkimuose partija demonstruoja gerokai prastesnius rezultatus nei pirmąjį šio amžiaus dešimtmetį, o 2015 m. birželio rinkimų metu ji net nesurinko parlamentinės daugumos (žr. Lentelę Nr. 1).

Lentelė Nr. 1: palamento rinkimų rezultatai (mandatų skaičius)

RINKIMAI	AKP	CHP	MHP	HDP
2018 m.	295	146	49	67
2015 m. pakartotiniai	317	134	40	59
2015 m.	258	132	80	80
2011 m.	327	135	53	n/a
2007 m.	341	112	71	n/a
2002 m.	363	178	n/a	n/a

Paaškinimas: AKP – Teisingumo ir plėtros partija; CHP – Liaudies respublikonų partija (nuosaiki opozicija), MHP – Nacionalinio judėjimo partija (ultrakonservatyvi AKP koalicijos partnerė) HDP – prokurdiška Liaudies demokratinė partija (kairės opozicija)

Šaltinis: <https://www.dailysabah.com/election-results>

Iššūkius Erdogano populiarumui galima dalinai paaiškinti sudėtinga Turkijos ekonomine situacija. Pastarąjį dešimtmetį šalies ekonominis augimas buvo pirmiausia sąlygotas intensyviu privačiu skolinimusi, dengiamu užsienio valiuta: 2018 m. Turkijos privatus sektorius laikė \$250 mlrd. skolą, prilygstančią trečdaliui šalies BVP. Po 2018 m. liros krizės (reguliariai pranašautos bent nuo 2016 m.), 2019 m. Turkijoje prasidėjo recesija, o infliacija išaugo nuo 11.1% iki 16.3%. Nors metų gale

Ankara pasiekė dar vieną mažomis palūkanų normomis skatinamą bumą, ekonomistai lieka sunerimę, jog tokia Turkijos politika ir vėl sukurs didžiulius einamosios sąskaitos deficitus ir padidins užsienio valiuta laikomą skolą – t.y., tuos pačius veiksnius, kurie atvedė į 2018 m. krizę.⁹ Šalies ekonomines perspektyvas jau kurį laiką taip pat komplikuoja platus investuotojų nerimas dėl pažeidžiamų teisės viršenybės principų.

Lentelė Nr. 2: augimas, infliacija, skola

	Augimas (% BVP)	Infliacija (%)	Privati skola (% BVP)
2019	0.9	15.2	165
2018	2.8	16.3	163.7
2017	7.5	11.1	170
2016	3.2	7.8	170.5
2015	6.1	7.7	159.4
2014	5.2	8.9	151.3
2013	8.5	7.5	147.6
2012	4.8	8.9	134.6
2011	11.1	6.5	131.2
2010	8.5	8.6	140.7

Šaltiniai: OECD, IMF ir Trading Economics duomenys

Pastaraisiais metais vykdomas intensyvus skolinimasis pirmiausia siejamas su ambicingais infrastruktūros projektais, kuriuos subsidijuoja Ankara. Tarp žymiausių projektų galima paminėti 2016 m. pastatytą Osman Gazi tiltą (ilgiausią Turkijoje), 2018 m. atidarytą naująjį Stambulo oro uostą ir greituosius (apie 250km/h) traukinius tarp Ankaros, Stambulo ir Konya miestų. Kaip ir kitose neoliberaliose Eurazijos šalyse, tokie „megaprojektai“ Turkijoje atlieka dvilypę politinę funk-

ciją.¹⁰ Pirmą, įspūdingą infrastruktūros plėtra yra pateikiama kaip įrodymas, jog Erdogano lyderystė sugrąžino Turkijai seniai nematytą ambiciją ir galybę. Neatsitiktinai, 2018 m. rinkimų metu Erdoganas pristatė visą eilę naujai suplanuotų „megaprojektų“, skirtų Turkijos respublikos šimtmečiui paminėti.¹¹ Antra, kadangi kontraktus šių projektų įgyvendinimui dažniausiai gauna dabartiniam režimui palankūs verslo konglomeratai, apimantys įvairius ekonomikos sektorius (statybų, transporto, medijų ir t.t.), civilinės infrastruktūros plėtra padeda Erdoganui toliau konsoliduoti politinę-ekonominę galią.

Valstybės lėšomis taip pat finansuojamas ir ambicingas Turkijos gynybos pajėgumų vystymas. 2016 m. Turkija pradėjo statyti didžiausią šalies istorijoje karo laivą, 2019 m. pradėti statyti šeši naujos kartos povandeniniai laivai, smarkiai išvystyta bepiločių orlaivių (dronų) flotilė.¹² Iš dalies, intensyvus karinių pajėgumų finansavimas atspindi nepavykusio 2016 m. perversmo pasekmes. Iškart po jo, Erdoganas pradėjo masinius karinių struktūrų valymus, kurie vidutiniu laikotarpiu sumenkino jos pajėgumus: pvz., Turkijai iki šiol nepavyksta sukomplektuoti atnaujintų karinių oro pajėgų, o patyrusių lakūnų trūkumas yra viena objektyvių priežasčių, kodėl Turkija negali atnaujinti oro policijos misijų Baltijos misijų regione.¹³ Atitinkamai, karinių pajėgumų atstatymas ir modernizacija yra svarbus Ankaros režimo prioritetas.

Kartu, dabartinis karinių pajėgumų vystymas yra susijęs ir su ambicinga ir vis labiau militaristine Turkijos regionine politika. Žinoma, aktyvi regioninė politika nėra naujiena: didesnės įtakos buvusioje Osmanų imperijos teritorijoje Ankara siekė jau nuo pat 2003 m., kuomet ji pradėjo vystyti vadinamąją „jokių problemų su kaimynais“ doktriną.¹⁴ Ši doktrina žymėjo

pertrūkį nuo ilgalaikės Kemalizmo tradicijos, kurią apibrėžė principinė pozicija nesivelti į politinius ir sektarinius konfliktus Vidurio Rytuose, sekuliarizmas, stabilumas, nuosekli vakarietiška kryptis bei siekis patraukti kitas regiono valstybes sėkmingu Turkijos modernizacijos pavyzdžiu. Tuo tarpu „jokių problemų su kaimynais“ doktrina buvo proaktyvi ir preventyvi: Ankara ėmėsi aktyvios diplomatinės siekdama pagerinti santykius su Iraku ir Sirija, tarpininkauti Irano ir Vakarų dialogui, remti sunitų politines organizacijas musulmoniškoje ar reikšmingas musulmonų grupes turinčiose šalyse bei gilinti ekonominę galią nemusulmoniškoje šalyse Europoje.

Tačiau aktyvią diplomatiją regioninėje Ankaros politikoje šiandien pakeitė atviras karinumas. Nors „jokių problemų su kaimynais“ strategija iš pradžių buvo vertinama kaip gana sėkminga, per pastarąjį dešimtmetį Ankara prarado beveik visus regioninius partnerius.¹⁵ Tikėdamasis sustiprinti savo regionines pozicijas vadinamojo „Arabų pavasario“ metu, Erdoganas aktyviai rėmė musulmonišką opoziciją kaimyninėse šalyse. Atitinkamai, Turkija greit susigadino santykius su Sirijos režimu, o Bashar al-Asad pradėjus civilinį karą, Erdoganas buvo priverstas vis labiau pasitelkti ir „kietosios galios“ strategijas.¹⁶ Egipte žlugus Musulmonų brolijos valdžiai (2011–2013 m.), Ankara iki šiol nepripažįsta ir aktyviai konfliktuoja su karine Abdel Fattah el-Sisi valdžia Kaire. Turkija ir Jungtiniai Arabų Emyratai remia skirtingas civilinio karo Libijoje puses ir agresyviai varžosi dėl įtakos Viduržemio jūros rytuose.¹⁷ Siekis sustiprinti savo strategines pozicijas daugialypiame konflikte su Abu Dabiu sąlygojo Ankaros sprendimus vystyti karinius dronus bei įkurti karines bazines Katarė (Doha yra vienintelis realus Ankaros regioninis partneris) ir Somalyje.

Turkijos regioninė politika taip pat pakenkė Ankaros santykiams su Vašingtonu ir Europos sostinėmis bei komplikavo bendradarbiavimą su Maskva. Turkijos parama Sirijos opozicijai, kuri Vakaruose matoma kaip pavaldi radikalioms islamistinėms grupėms, ilgainiui izoliavo Ankarą nuo jos partnerių Sirijos konflikto kontekste. Damasko režimą remiantis Kremlius, be abejo, taip pat prieštarauja Ankaros pozicijai; Rusijos ir Turkijos santykiai pasiekė dugną po to, kai 2015 m. Turkija numušė jos oro erdvę kirtusį rusų naikintuvą. Vakaruose Ankara taip pat susilaukė griežtos kritikos dėl vangaus įsitraukimo į kovą su ISIS ir dėl agresyvios politikos prieš kurdų demokratinės sąjungos partiją (PYD) ir jos karinį sparną (YKK), kurie nuo 2014 m. rudens tapo pagrindiniais Vašingtono partneriais karinėse operacijose prieš ISIS.¹⁸ Parama Tripolio režimui Libijoje atvedė Ankarą į konfliktą su Maskva ir Paryžiumi, o Turkijos agresyvus elgesys rytinėje Viduržemio jūros dalyje – karinės pratybos Libijos vandenyse bei angliavandenilio išteklių gavyba – pagilino ir taip komplikuočius santykius su Graikija, Kipru ir Izraeliu.¹⁹ Žinoma, santykius su Vakarų Europa taip pat komplikuoja ir sudėtinga tarpusavio priklausomybė valdant migracijos srautus Viduržemio jūros regione bei pakartotiniai Ankaros bandymai instrumentalizuoti migrantus derybose su ES.

Jausdama didėjančią izoliaciją Vakaruose, 2016 m. Ankara pradėjo santykių su Maskva perkrovą, įskaitant studijos įžangoje minėtą sandorį dėl S-400 sistemų įsigijimo bei dalyvavimą Rusijos kuruojame Astanos taikos procese. Visgi, dėl nesuderinamų interesų Sirijoje ir Libijoje, santykiai su Maskva ir toliau pasižymi nuolatine įtampa ir reguliariais konflikto periodais. 2020 m. pradžioje Idlibo provincijoje Turkija įžengė į tiesioginį konfliktą su

Sirijos pajėgomis, remiamomis Maskvos; šio konflikto metu Ankara kreipėsi į NATO su paramos prašymu. 2020 m. gegužę Turkija taip pat sudavė reikšmingą smūgį Khalifa Haftaro pajėgoms Libijoje, kurioms padeda Rusijos finansuojamos privačios karinės bendrovės. Nors kovo mėnesį Rusija ir Turkija pasiekė susitarimą dėl konflikto nutraukimo Idlibo provincijoje ir šiuo metu derasi dėl analogiško susitarimo Libijoje, abu konfliktai ir toliau išlieka aktyvūs.²⁰

Nuo 2020 m. kovo mėnesio, sudėtingą Turkijos vidaus politikos, ekonominę bei geopolitinę situaciją dar labiau komplikavo ir globali COVID-19 pandemija. Nors Turkija gana sėkmingai suvaldė naujojo koronaviruso bangą – sparčiai augusi balandžio pradžioje, viruso plėtra stabilizavosi mėnesio antrojoje pusėje, o mirtingumas išliko sąlyginai nedidelis – šalyje bręsta pavojinga ekonominė krizė, galinti pakenkti ir Erdogano populiarumui bei jo režimo stabilumui. Turkijai šiemet prognozuojamas 5% BVP nuosmukis, krentantis vartojimas Europoje riboja šalies eksporto perspektyvas, o Turkijos centrinis bankas, suvaržytas nuolatinių pastangų stabilizuoti lirą, neturi realių resursų stimuliuoti ekonomiką. Erdoganas taip pat atsisakė Tarptautinio valiutos fondo paramos, nepaisant sąlyginai palankių paskolos sąlygų.²¹ Po šio pranešimo lira krito žemiau nei per krizę 2018 m.²²

COVID-19 pandemijos metu Turkija taip pat suintensyvino tiek galios konsolidaciją šalies viduje, tiek proaktyvią užsienio politiką. Virš 200 piliečių buvo įkalinti dėl valdžią kritikujančių įrašų socialinėse medijose. Siekdama

suvaldyti viruso plitimą didžiulėje kalėjimo populiacijoje, Ankara paleido į laisvę apie 90 tūkst. kalinių, tačiau įvairūs politiniai kaliniai palikti už grotų.²³ Centrinė valdžia taip pat blokavo Stambulo ir Ankaros savivaldybių galimybes rinkti lėšas kovai su koronavirusu.²⁴ Kartu, Turkija skubiai iniciavo stiprią diplomatinę kampaniją, daugiausia orientuotą į Vakarų auditorijas ir suteikė humanitarinės pagalbos net 57 valstybėms, įskaitant JAV, Jungtinę Karalystę, Italiją ir Ispaniją.²⁵ Verta pastebėti, jog paramą Vakarams Turkija teikė per NATO kanalus; kartu, po pandemijos protrūkio Turkija atidėjo S-400 gynybos sistemų aktyvavimą, paskelbė ribosianti Rusijos prieigą prie šių pajėgumų bei tai, jog Ankara taip pat įsigys ir JAV Patriot raketų sistemų.

Apibendrinant, koronaviruso protrūkis vėl destabilizavo ekonominę Ankaros padėtį, padidino spaudimą Erdogano režimui ir priverė Turkiją siekti (riboto) santykių su Vakarais normalizavimo. Nors demokratinės Turkijos tendencijos nedžiugina, šiame kontekste galima pagrįstai svarstyti apie galimybes sustiprinti Lietuvos ir Turkijos santykius bei Vilniaus politinius svertus Ankaros atžvilgiu, visų pirma daugiašaliuose, Euroatlantinio bendradarbiavimo formatuose. Aukščiau pateikta apžvalga detalizavo Turkijos vidaus politikos kontekstą, į kurį būtina atsižvelgti siekiant konkrečių tikslų Lietuvos ir Turkijos santykių raidoje. Likusiuose skyriuose analizuojama, kaip Vilnius gali išvystyti ambicingesnį ir produktyvesnį bendradarbiavimą su Turkijos Euroatlantinio saugumo ir ES Turkijos politikos kontekstuose.

AMBICINGESNIS LIETUVOS-TURKIJOS BENDRADARBIAVIMAS EUROATLANTINIO SAUGUMO POLITIKOS KONTEKSTE

Nors Vilnius bendradarbiavimą saugumo srityje laiko svarbiausiu Lietuvos-Turkijos santykių komponentu, ši dimensija yra sąlyginai mažai išplėtotą. Vilniaus ir Ankaros bendradarbiavimas saugumo klausimais yra grįstas prielaida, jog 5-asis NATO straipsnis yra abipusis ir tvarus įsipareigojimas vystyti darnią saugumo politiką. Strateginėje Lietuvos-Turkijos saugumo bendradarbiavimo darbotvarkėje svarbiausias yra Krymo/Ukrainos failas, tačiau jis nėra aktyvus: nors Ankara nepripažįsta Krymo aneksijos, ji vengia šio klausimo eskalavimo.

Žvelgiant detaliau, Lietuva ir Turkija kol kas neturi daug bendro intereso saugumo ir gynybos projektų, nors tiek viena, tiek kita pusė prisideda prie įvairių saugumo operacijų NATO formate. Lietuvoje veikiančiame NATO Energetinio saugumo kompetencijų centre dirba vienas Turkijos karininkas; 2018 m. vykusiuose BALTOPS mokymuose dalyvavo vienas Turkijos karo laivas. 2006 m. Ankara vadovavo oro policijos misijose Baltijos regione²⁶, tačiau, kaip minėta aukščiau, dėl karinių oro pajėgų stygiaus Turkija pastaraisiais metais negalėjo prisidėti prie šių operacijų. Lietuvių ryšininkų kuopa tarnavo NATO paramos Turkijai misijoje (NS2TUR) Incirlik bazėje; NATO LANDCOM vadavietėje Izmiere tarnauja 2 Lietuvos kariai. Lietuva taip pat dalyvauja misijose Turkijos regione, pvz., JAV vadovaujamoje operacijoje „Ilgimas ryžtas“ Irake tarnavo šeši kariai-instruktoriai, septy-

ni Lietuvos PRISM kariai vykdė misiją NATO vadovaujamos tarptautinės operacijos Irake (NMI) sudėtyje.²⁷

Iš dalies, gilesnį bendradarbiavimą aukštesniu lygiu riboja skirtumai tarp Lietuvos ir Turkijos demokratinės ir vakarietiškos orientacijos bei diplomatinės tradicijos. Lietuva, kaip maža valstybė ir stipri Euroatlantinės krypties rėmėja, gynybos politikos dialogą su Turkija palaiko per institucinius kanalus Briuselyje (tiek NATO, tiek ES). Tuo tarpu bendradarbiaujant su Ankara, kur valdžia yra smarkiai sukoncentruota Erdogano ir jo rėmėjų rankose, itin svarbūs ir asmeniniai ryšiai. Nors asmeniniais ryšiais grįstas bendradarbiavimas turi akivaizdžių trūkumų, tokių ryšių vystymas gali padidinti sąlyginę Lietuvos įtaką Turkijoje. Kaip teigia tyrimo interviu metu patvirtino aukštas Lietuvos diplomatinės pareigūnas, Turkijos-Lietuvos santykių gilinimą Dalia Grybauskaitė savo kadencijos metu iš dalies grindė ir asmenine „chemija“ santykiuose su Erdoganu.²⁸

Visgi, asmeninių ryšių puoselėjimas gali papildyti, bet ne pakeisti, sistemine bendradarbiavimo su Turkija strategiją. Dėl skirtingo geopolitinio konteksto, saugumo pajėgumų specializacijos ir ribotų resursų, bendradarbiaudamas su Ankara Euroatlantinio saugumo politikoje Vilnius turi aiškiai apsibrėžti konkrečias, daugiausia potencialo turinčias bendrų interesų sritis. Šiame skyriuje pristatomos trys prioritetingi klausimai: (1) vieningos Baltijos ir Juodosios jūros saugumo strategijos vystymas, (2) dalinimasis ekspertize asimetrinių grėsmių valdymo srityje ir (3) Rytų Partnerystės šalių įtraukimas į bendrus saugumo projektus. Nors šios galimo bendradarbiavimo sritys dalinai persidengia, paprastumo dėlei, žemiau jos aptariamoms iš eilės.

1. Vieningos Baltijos ir Juodosios jūros saugumo strategijos vystymas

Gilesnio bendradarbiavimo ir didesnio tarpusavio priklausomumo tarptautiniuose santykiuose pagrindas yra aiškiai suprantami ir abipusiai priimtini bendri sąlyčio taškai. Glaudesnio bendradarbiavimo saugumo politikoje atspirties taškas gali būti tai, jog nepaisant skirtingos geografijos, **tiek Lietuva, tiek Turkija yra rytinio NATO flango šalys ir, kaip tokios, tiesiogiai ir netiesiogiai konfrontuoja su agresyvia Rusijos ekspansija šiame strateginiame regione.** Šiaurinėje rytų flango dalyje esanti Lietuva sausumoje ribojasi su vis labiau militarizuotu Kaliningradu bei Kremliai lojalia Baltarusija; Rusija taip pat išlieka aktyvi žaidėja Baltijos jūroje. Pietinėje rytų flango dalyje esanti Turkija šiandien Rusijos apsupta net iš trijų pusių: šiaurėje, per 2014 m. aneksuotą Krymą ir Juodąją jūrą; rytuose, per Kremliai draugišką Armėniją ir pietuose, per Maskvos remiamą Sirijos režimą.

Militarizavusi Kaliningradą bei Krymą ir modernizavusi savo karinį laivyną Juodojoje jūroje, Rusija siekia įtvirtinti vadinamąjį atkirtimo ir izoliavimo (angl. anti-access/area-denial, arba A2/AD) efektą – t.y., išvystyti pajėgumus, kurie paverstų Baltijos ir Juodosios jūros regionus neprieinamus didžiosioms NATO sąjungininkėms. Agresyvi Maskvos ekspansija taip pat pažeidė Ankaros puoselėtą „regioninės savininkystės“ (angl. regional ownership) principą, jog Rusija ir Turkija tolygiai didins tarpusavio bendradarbiavimą ir įtaką Juodojoje jūroje bei mažins Vakarų įsitraukimą į regiono reikalus.²⁹ Dėl šių priežasčių, tiek Lietuva, tiek Turkija turi bendrą interesą neutralizuoti Rusijos A2/AD efektą rytinio NATO flango šiaurėje ir pietuose.

Nors konkretūs iššūkiai ir galimybės Baltijos ir Juodosios jūros regionuose skiriasi, aukščiau minėti panašumai sukuria pagrindą gilesniam Lietuvos-Turkijos bendradarbiavimui. Kartu, kaip CEPA atliktoje studijoje teigia buvęs JAV sausumos pajėgų Europoje vadas Ben Hodges, strateginiai šių regionų panašumai kuria poreikį regioninės saugumo politikos koherentiškumo (angl. coherence) NATO lygmeniu.³⁰ Studijoje NATO narėms rekomenduojama didinti karinį mobilumą tarp regionų bei interoperabilumą tarp regionuose dislokuotų pajėgumų, vystyti bendrus kibernetinio saugumo pajėgumus (ypač kritinės transporto infrastruktūros srityje), efektyvinti dalijimąsi saugumo ir žinybine informacija, išvystyti integruotus raketinės gynybos planus, aktyviai kovoti su Rusijos dezinformacija, bei diegti inovacijas jūrinio saugumo sistemose. Šios rekomendacijos atitinka bendruosius Lietuvos interesus NATO formate. Kartu, kadangi Aljanso atgrasymo funkcija Baltijos regione šiandien yra sąlyginai labiau išplėtotą, bendros rytinio flango strategijos vystymo metu Lietuvos patirtis savo regione gali būti pravartu Juodosios jūros regione esančioms sąjungininkėms, įskaitant Turkiją. Todėl, **siekiant stiprinti santykius ir bendradarbiavimą su Ankara, Vilniui tikslinga remti vieningos rytinio NATO flango / Baltijos-Juodosios jūros saugumo strategijos vystymą.**

Tuo pačiu metu, Lietuvai svarbu užtikrinti, jog tokios strategijos įgyvendinimas nebūtų vykdomas Baltijos regiono saugumo sąskaita. Dėl sudėtingų santykių tarp Turkijos ir didžiųjų Vakarų valstybių, įgyvendinant galimą bendrą rytinio NATO flango strategiją svarbiausias vaidmuo tektų Rumunijai, kuri yra didžiausia ir patikimiausia Aljanso narė regione. Rumunija (kartu su Bulgarija) pas-

taruoju metu vis aktyviau reikalauja stiprinti sausumos pajėgumus pietrytinėje NATO flango dalyje, modeliuojant juos pagal Baltijos regione veikiančius NATO priešakinių pajėgų (eFP) batalionus. Atsižvelgiant į ribotus Aljanso resursus ir politinę valią reikšmingai didinti gynybinius pajėgumus, kyla grėsmė, jog eFP pietrytinėje NATO dalyje galėtų būti įgyvendinta tik perkeliant dalį Baltijos regione dislokuotų Aljanso pajėgų. Dėl šios priežastis, **Lietuva remti vieningos rytinio NATO flango strategijos vystymą turėtų aiškiai pabrėždama, jog konkrečios iniciatyvos stiprinti Aljanso pajėgumus pietrytinėje NATO dalyje turi būti vystomos priimant naujus įsipareigojimus, o ne esamų įsipareigojimų Baltijos saugumui sąskaita.** Siekiant minimizuoti Lietuvai nepalankaus pajėgumų persikirstymo grėsmę, tikslinga gilinti saugumo dialogą su Rumunija (dvišaliuose ir daugiašaliuose formatuose, įskaitant ir Trijų jūrų iniciatyvą) bei toliau nuosekliai skatinti didesnę NATO sąjungininkių gynybos finansavimą. Kadangi Baltijos šalys šiais klausimais yra natūralūs Lietuvos partneriai, o veikiant išvien Baltijos sostinių balsas bus stipresnis, Vilnius turėtų ir toliau aktyviai koordinuoti savo pozicijas bei strategijas su Ryga ir Talinu.

Jei NATO sąjungininkės gali pasiekti susitarimą vystyti vieningą rytinio flango strategiją nepažeidžiant Lietuvos interesų, Vilniui tai suteiktų nemažai galimybių plėtoti dvišalį ar daugiašalį saugumo politikos koordinavimą su Ankara, kurio metu Lietuva galėtų dalintis savo ekspertize bei gerosiomis praktikomis ir taip sustiprinti savo svarbą Turkijoje. **Dvišaliu lygmeniu, tokį bendradarbiavimą galėtų koordinuoti naujai paskirti gynybos atašė Lietuvos ir Turkijos ambasadose. Daugiašaliu lygmeniu, Lietuva turėtų įtvirtinti 3+1 bendradarbiavimo formatą tarp Baltijos šalių**

ir Turkijos. Vilniui taip pat tikslinga skatinti Varšuvą išplėsti dabartinį trišalį Lenkijos-Rumunijos-Turkijos bendradarbiavimo saugumo srityje formatą tam, kad ateityje jis apimtų ir Baltijos šalis. Per paskutinį trišalį susitikimą, vykusį šių metų balandį, Lenkijos užsienio reikalų patvirtino, jog vadinamasis „trilogas“ siekia plėsti savo veiklas NATO rytų flange, įtraukiant konkrečias partneres šalis.³¹ Pastangos įsitraukti į trišalį Lenkijos-Rumunijos-Turkijos saugumo bendradarbiavimą bus veiksmingiausios jas grindžiant konkrečiais vertės pasiūlymais: unikalia Lietuvos (ar Baltijos šalių) ekspertize ir parama konkrečioms projektams ar iniciatyvoms.

Ir dvišalio, ir daugiašalio bendradarbiavimo formatuose, **Lietuvai tikslinga koncentruotis į saugumo politikos sritis, kuriose Vilnius jau turi reikšmingos patirties ir ekspertizės: karinį mobilumą, kibernetinio saugumo pajėgumų vystymą bei kovą su dezinformacija.** Šiandien Vilnius vadovauja ES karinio mobilumo procedūrų supaprastinimo programai, Lietuvoje galioja greita ir efektyvi leidimų sąjungininkių karinei technikai kirsti sieną sistema, šalies karinės logistikos specialistai yra praktiškai išbandę šias procedūras daugiašalėse pratybose.³² Ši patirtis gali būti naudinga Turkijai, kurios pajėgumai šiuo metu koncentruoti pietinėse teritorijose ir kuriai, dėl šios priežasties, reikėtų užtikrinti efektyvią NATO pajėgumų prieigą į Turkijos teritoriją konflikto šalies šiaurinėje kaimynystėje atveju. Nors daugelis tokių klausimų (pvz., Turkijos teisė kontroliuoti karinių pajėgumų judėjimą į Juodąją jūrą pagal Montrė susitarimą) gali būti adresuojami tik aukščiausiu politiniu lygiu, įtraukiant svarbiausias Aljanso nares, žemesniame lygmenyje galimybės produktyviam bendradarbiavimui yra svarios.

Lietuva taip pat vadovauja ES kibernetinėms greitojo reagavimo pajėgoms ir yra investavusi į kelias skirtingas informacinio saugumo iniciatyvas (įskaitant Demaskuok.lt, kurios atstovai šiemet lankėsi trišalėje Lenkijos, Lietuvos ir Turkijos konferencijoje Ankaroje).³³ Vilniaus ekspertizė šiais klausimais yra tiesiogiai aktuali Turkijai, kuri yra pažeidžiama galimų Rusijos ir Irano kibernetinių ir dezinformacinių atakų (pvz., 2015 m. iš Irano palaista kibernetinė ataka dvylikai valandų sutrikdė energijos tiekimą daugiau nei pusėje Turkijos provincijų, įskaitant Stambule ir Ankaroje).³⁴ Nors šiandien Ankara palaiko sąlyginai pozityvius santykius tiek su Maskva, tiek su Teheranu, šios valstybės remia skirtingas grupes įvairiuose regioniniuose konfliktuose (pvz., Sirijoje) ir dėl to jų santykiai pasižymi staigiais konflikto periodais. Tokių konfliktų metu, Turkija gali susilaukti koncentruotų kibernetinių ar informacinių atakų. Atsižvelgiant į tai, **Lietuvos ekspertizė organizuojant daugiašales kibernetines greito reagavimo operacijas, vystant kibernetinio saugumo parengties sistemas ir atpažįstant bei valdant informacines atakas padėtų Turkijai didinti atsparumą prieš jos regioninius varžovus.**

Ilgesnio laikotarpio perspektyvoje, Lietuva ir Turkija gali produktyviai bendradarbiauti ir diegiant inovacijas jūrinio saugumo sistemoje. Kaip minėta pirmajame studijos skyriuje, Turkija per pastaruosius metus reikšmingai išvystė savo bepiločių orlaivių pajėgumus, kurie leidžia patruliuoti jūrines teritorijas ir turi potencialo kitoms atgrasymo operacijoms. Lietuva, savo ruožtu, 2019 m. išbandė naujas ryšių technologijas, leidžiančias stebėti Baltijos jūros aplinką su informacija, realiu laiku tiekiamą ore, ant vandens, ir vandenyje veikiančių dronų. Šis projektas yra ES vykdomos jūrinio saugumo programos „Ocean 2020“ da-

lis.³⁵ Svarbu pastebėti, jog dronų technologijų srityje Turkija intensyviai bendradarbiauja su Ukraina: 2019 m. rugpjūtį Kijevas patvirtino kartu su Ankara vystantis sunkiasvorį bepilotį orlaivį; anksčiau Ukraina sėkmingai įsigijo ir įdiegė Turkijos pagamintą Bayraktar TB2 droną.³⁶ Todėl, siekiant sustiprinti bendrą rytinio NATO flango strategiją diegiant inovacijas gynybos sistemose, **Lietuvai tikslinga plėtoti tiek dvišalį bendradarbiavimą su Turkija (įtraukiant pramonės atstovus bei mokslininkus), tiek trišalį bendradarbiavimą kartu su Ukraina.** Kaip ir kitose bendradarbiavimo saugumo srityse, skatinant gynybos pramonės mainus su Turkija Lietuvai naudinga veikti išvien su kitomis Baltijos valstybėmis ir ypač Estija, kuri turi reikšmingą įdirbį automatizuotų gynybos sistemų srityje.

2. Dalinimasis ekspertize asimetrinių grėsmių valdymo srityje

Antra potenciali gilesnio Lietuvos-Turkijos bendradarbiavimo saugumo politikoje sritis yra asimetrinių grėsmių valdymas. Nors ši saugumo dimensija gali ir turi būti integruota į platesnę rytinio NATO flango strategiją (pvz., kibernetinio ir informacinio saugumo srityse), bendradarbiavimas asimetrinių grėsmių klausimais aktualus ir dvišaliame kontekste. Konkrečiau, galima išskirti keturis asimetrinių grėsmių tipus, kurių valdymas aktualus tiek Vilniui, tiek Ankarai: terorizmas, privačių karinių bendrovių veikla, kibernetinės atakos ir informacines grėsmės. Nors Lietuva ir Turkija prioretizuoja skirtingas asimetrines grėsmes (Lietuva – kibernetines ir informacines, Turkija – terorizmą ir privačias karines bendroves), **Vilniui tikslinga formuoti bendradarbiavimo su Ankara darbotvarę, kuri apimtų visus keturis grėsmių tipus, leistų keistis aktuali pa-**

tirtimi bei gerosiomis praktikomis, ir gilintų tarpusavio strateginių prioritetų supratimą.

Lietuva nuosekliai išskiria paramą Turkijai kovoje su terorizmu dvišalių ir daugiašalių susitikimų metu, tačiau konkrečių bendradarbiavimo iniciatyvų vystoma nėra. Atsižvelgiant į tai, jog Lietuva nelaiko terorizmo aukšta grėsme nacionaliniam saugumui, bendradarbiavimas šioje srityje reikalingas pirmiausia tam, kad Vilnius įgytų daugiau informacijos apie Ankaros grėsmių vertinimą, interesus bei operacijas. Incidentas dėl Baltijos gynybos planų parodė, jog Turkija, siekdama savo interesų kovos su terorizmu srityje, gali reikalauti didesnės sąjungininkų paramos kitų NATO prioritetų sąskaita. Todėl, kartu su galimybe įgyti naudingos informacijos apie teroristinių ar organizuoto nusikalstamumo tinklų kontrolę, aktyvesnis Lietuvos įsitraukimas į Turkijos veiklas kovos su terorizmu srityje – pvz., dalyvavimas NATO kovos su terorizmu kompetencijų centro Ankaroje rengiamuose kursuose ar ekspertų konferencijose – signalizuotų Lietuvos dėmesį Turkijos interesams ir leistų preventyviai reaguoti į galimus konfliktus tarp Turkijos ir kitų Aljanso narių interesų. Tokio bendradarbiavimo aprėptyje tikslinga skatinti ir Lietuvos akademijos atstovų įsitraukimą: dėmesys galėtų būti skiriamas radikalizacijos studijoms, kur tarpdisciplininiai moksliniai tyrimai (apimančys socioekonominius ir kultūrinius faktorius) yra itin aktualūs ir Lietuvoje, net jei tiesioginė terorizmo grėsmė čia išlieka gana žema.

Kartu, nuo įsitraukimo į konfliktus Libijoje ir Sirijoje, Turkija yra sukaupti daug patirties kovojant su Rusijos samdomomis privačiomis karinėmis bendrovėmis (pvz., „Wagner“ grupė). Susipažinti su Turkijos sukaupta ekspertize Lietuvai aktualu formuojant ilgalaikę nacionalinę Rusijos grėsmių valdymo strate-

giją, identifikuojant su šiomis bendrovėmis susijusius asmenis ar grupes, analizuojant geografinę jų veiklos paplitimą bei organizacinę raidą.³⁷ Žinant, jog „Wagner“ grupės veikla buvo patvirtinta ir Kryme bei Rytų Ukrainoje, Vilnius šiuo klausimu gali skatinti ir trišalį bendradarbiavimą su Ankara ir Kijevu.

Jei terorizmo ir privačių karinių bendrovių klausimais Lietuvai svarbiausia geriau suvokti Turkijos strateginę aplinką ir interesus bei įgyti Ankaros sukauptos ekspertizės, Vilnius gali būti konstruktyvus partneris kibernetinių ir informacinių grėsmių srityje (žr. aukščiau). Žinoma, Lietuvai taip pat aktualu susipažinti su Turkijos patirtimi Irano vykdomų kibernetinių ir informacinių operacijų klausimu, atsižvelgiant į augantį Teherano aktyvumą hibridinių karų kontekste.

3. Rytų Partnerystės šalių įtraukimas į bendrus saugumo projektus

Galiausiai, Lietuva gali vystyti pozityvią tarpusavio priklausomybę su Turkija bei didinti savo santykinę įtaką Ankaroje vystydama bendrus saugumo projektus kartu su Turkijai draugiškomis Rytų Partnerystės (RP) šalimis. Nors Turkijos ir Armėnijos santykiai yra įtempti, Ankara puoselėja tvirtus ryšius su Vilniui svarbiausiomis RP valstybėmis: Ukraina, Gruzija ir Azerbaidžanu. Ankara yra ypač svarbus Baku partneris karinių mokymų ir srityje. Šios valstybės trišalius santykius institucionalizavo dar 2012; saugumo srityje, 2020–2022 m. regioninio bendradarbiavimo veiksmų planas pabrėžė trišalių karinių pratybų ir bendrų gynybos pramonės projektų svarbą. Turkija ir Ukraina vysto strateginę partnerystę gynybos pramonės srityje; Ankarą ir Kijevą taip pat vienija Krymo klausimas.

Lietuvos ir Turkijos bendradarbiavimą su šiomis RP valstybėmis iš dalies skatina tas pats tikslas: riboti Rusijos įtaką Pietų Kaukazo teritorijoje. (Lietuvai taip pat aktualus demokratijos sklaidos ir galimos RP valstybių ES narystės klausimas; Turkija siekia valdyti įšalusį konfliktą Kalnų Karabacho srityje). Atsižvelgiant į neigiamą Rusijos-Turkijos santykių perspektyvą artėjant Sirijos pilietinio karo konsolidacijai bei augant Maskvos įtakai Juodojoje jūroje, šis bendras tikslas, tikėtina, tik stiprės. Atitinkamai, jis gali tapti atspirties tašku specializuotiems saugumo bendradarbiavimo projektams tarp Turkijos, Lietuvos ir RP valstybių.

Šiame kontekste galima išskirti kelias perspektyvias bendradarbiavimo sritis. Pirma, **Lietuva gali inicijuoti bendrus kibernetinio saugumo projektus.** Žinant, jog vienas svarbiausių Turkijos-Gruzijos-Azerbaidžano bendradarbiavimo vektorių yra energijos infrastruktūros plėtra (pvz., Transkaspijos dujotiekis ar Baku-Tbilisi-Ceyhan naftotiekio projektas), šioms valstybėms ypač aktualus kritinės infrastruktūros saugumo klausimai – tiek konvencinių, tiek kibernetinių grėsmių atžvilgiu. Vystant bendrus kibernetinio saugumo projektus (mokymus, pajėgumų vystymą, parengties didinimą, pratybas) kritinės infrastruktūros klausimais, Lietuvai tikslinga įtraukti ir kitas Baltijos valstybes bei Ankaroje veikiančią NATO kompetencijų centrą. Antra, galimybių ribose, **Lietuvai tikslinga dalyvauti bendrose Turkijos-RP valstybių karinėse pratybose** siekiant geriau susipažinti su regiono saugumo situacija ir tikėtinais konfliktų scenarijais bei vystyti vieningą strateginę kultūrą. Todėl, nors didelio masto Lietuvos dalyvavimas bendrose pratybose gali sulaukti pavojingo ar neproporcingai agresyvaus Rusijos atsako ir dėl to turi būti atsargiai įvertin-

tas, perspektyvių galimybių ribotos apimties įsitraukimui ateityje neturėtų trūkti. Turkija, Gruzija ir Azerbaidžanas jau yra surengę keletą sėkmingų karinių pratybų (pvz., „Kaukazo erelis 2017“) ir, tikėtina, ateityje sieks išplėsti pratybų mastą ir aprėptį.³⁸ Šių metų vasarį Ankarą ir Kijevas preliminariai aptarė dvišalių karinių pratybų Juodosios jūros saugumo erdvėje galimybę.³⁹

PRODUKTYVESNIS VILNIAUS-ANKAROS BENDRADARBIAVIMAS ES TURKIJOS POLITIKOS KONTEKSTE

Europos Sąjunga Lietuvai yra pagrindinis bendradarbiavimo su Turkija formatas už saugumo politikos ribų. Laikydamasis principinės pozicijos už tolesnę ES plėtrą, Vilnius tradiciškai rėmė Turkijos narystę bendrijoje ir siekė dalintis savo sėkminga euroatlantinės integracijos patirtimi santykiuose su Ankarą. Palaikymą Turkijos ES narystei Lietuvoje taip pat motyvuoja kertinis Turkijos vaidmuo NATO sudėtyje ir, dėl šios priežasties, Vilnius susilaiko nuo griežtos Ankaros kritikos žmogaus teisių ar demokratijos padėties klausimais. Kartu, jautriausi klausimai bendroje ES-Turkijos darbotvarkėje – pvz., migracija ar diasporos politika – Lietuvai yra sąlyginai mažiau aktualūs (tiesa, Turkija pastebėjo ir vertino Lietuvos dalyvavimą Frontex bei pirmojoje pabėgėlių perkėlimo iniciatyvoje⁴⁰; Vilniui tikslinga ir toliau konstruktyviai prisidėti prie bendros ES migracijos politikos ir pabrėžti tokį savo elgesį bendraujant su Ankarą). Galiausiai, nors Vilnius pastaruoju metu teikia vis daugiau dėmesio dvišaliams ekonominiams ryšiams su Ankarą (pvz., 2019 m. įvyko

pirmasis Bendros Lietuvos ir Turkijos ekonomikos ir prekybos komisijos susitikimas; šiuo metu formuojama užduotis padidinti prekybos su Turkija apyvartą nuo 400 mln. eurų iki 1 mlrd.⁴¹⁾, ES-Turkijos ekonominių santykių vystymas išlieka būtinas siekiant ambicingesnių tikslų prekybos politikos srityje (pvz., vystant naujas vertės grandines).

Trumpai tariant, Lietuva yra suinteresuota pozityviais ir produktyviais ES-Turkijos santykiais tiek dėl strateginių/saugumo, tiek dėl pragmatinių/ekonominių tikslų. Todėl, augančios įtampos tarp Turkijos ir senųjų ES valstybių narių kontekste, Vilnius – ir pirmiausia užsienio reikalų ministerija – aktyviai pasisako už tolesnį tiesioginį dialogą su Turkija. Tuo pačiu metu, Lietuva, kaip maža valstybė, yra suinteresuota išlaikyti teisės viršenybės ir daugiašalio bendradarbiavimo normas ir, atitinkamai, negali ignoruoti demokratijos erozijos ir žmogaus teisių pažeidimų bei nukrypti nuo vieningos ES vertybinės pozicijos Turkijos atžvilgiu. Nepaisant strateginės Turkijos reikšmės, tikslas būti patikimu Ankaros partneriu ES viduje nėra vertas konflikto su didžiosiomis ES valstybėmis narėmis, kaip Vokietija ar Prancūzija.

Todėl, siekdamas suderinti savo interesus ES Turkijos politikos kontekste, Vilnius turi išvystyti dvilypę politiką Ankaros atžvilgiu. Pirma, **Lietuva turi remti funkcinio ES-Turkijos bendradarbiavimo iniciatyvas ES Globalios strategijos aprėptyje**. Šiame kontekste, Lietuvos prioritetai turėtų būti (1) skatinti iniciatyvas, naudingas Vakarietiškos orientacijos Turkijos verslui ir (2) per sąsajas su Turkija integruotis į perspektyvias vertės grandines Azijoje ir Afrikoje. Antra, **Lietuva išryškinti vertybinę santykių su Turkija dimensiją neperimant konfrontacinės retorikos**. Vilnius negali ignoruoti demokratijos ir žmogaus teisių klausimų, ku-

rie yra aktualūs partneriams ES viduje – tačiau, siekiant išlaikyti pozityvų santykių su Ankara toną, Vilniui tikslinga sutelkti dėmesį į klausimus, kur Turkijos interesai atitinka demokratinę vertybinę politiką.

Siekiant pirmojo prioriteto bendradarbiavimo ekonomikos srityje, **Vilnius turėtų aktyviai remti ES-Turkijos muitų susitarimo atnaujinimą**. Nuo 1995 m. galiojantis susitarimas buvo palankus tiek abiejų susitarimo dalyvių ekonomikai, tiek konkrečiai pro-Vakarietiškiems verslo interesams Turkijoje.⁴² 2016 m. Europos Komisija pasiūlė modernizuoti šį susitarimą (šis tikslas taip pat įtrauktas į ES Globalią strategiją), tačiau politinė įtampa tarp Vokietijos ir Turkijos 2017 m. nulėmė, jog Europos Taryba nesuteikė mandato Komisijai pradėti derybas. Nors oficialių bandymų pradėti derybas iš ES pusės nebuvo, šiandien politinės aplinkybės susitarimo atnaujinimui atrodo sąlyginai palankios. Bręstant ekonominei krizei po koronaviruso šoko, Ankara siekia atgaivinti aktyvesnius ryšius su ES ir išskiria muitų sąjungą kaip prioritetinį klausimą.⁴³ Ankaros demonstruojamas noras gerinti ES-Turkijos santykius (įskaitant ir palankius Erdogano komentarus) leidžia manyti, jog **Turkija yra pasiryžusi kompromisams; Lietuva turėtų išnaudoti šią situaciją ir pasiūlyti (kartu su ES partnerėmis) pradėti derybas iš galios pozicijos**. Kadangi politinė opozicija muitų susitarimo modernizacijai šiuo metu koncentruota Europos Parlamente, siekiant išjudinti derybas tikslinga įtraukti ir Lietuvos EP narius. Siekdama mobilizuoti ES valstybių narių ir/ar EP narių paramą muitų susitarimo atnaujinimui, Lietuva taip pat gali inicijuoti konferenciją, skirtą pasidalinti gerosiomis praktikomis įgytomis vystant muitų ir prekybos susitarimus su Rytų Partnerystės šalimis. Galiausiai, atsižvelgiant į augantį Eu-

ropos sostinių nerimą dėl ekspansinės Kinijos ekonominės strategijos Vidurio Rytuose ir Afrikoje, skatinant ES-Turkijos muitų sąjungos atnaujinimą Vilnius gali pabrėžti, jog šis žingsnis turėtų pozityvų poveikį Ankaros „įtinklinimui“ europietiškoje/Vakarietiškoje įtakos orbitoje: nors šiuo metu Turkijos ir Kinijos ekonominiai ryšiai yra gana riboti, ši situacija gali pasikeisti, jei ES ir Vakarų valstybės neskirs dėmesio pragmatiniam bendradarbiavimui su Ankara.⁴⁴

Antroji funkcinio bendradarbiavimo Globalios strategijos rėmuose dimensija – sąsajų su Turkija plėtojimas siekiant įsitvirtinti ES-Afrikos ir ES-Azijos vertės grandinėse. Konkrečiau, **Lietuva turėtų remti Turkijos įtraukimą į glaudesnių ES-Azijos junglumo plėtojimo strategijos įgyvendinimą bei įtraukti Turkiją į vystomą ES-Afrikos strategiją.** Pastarąjį dešimtmetį Turkijos vystomi transporto ir energijos infrastruktūros projektai atspindi strateginį interesą tapti kertiniu tranzito tarp Afrikos, Azijos ir Europos koridoriumi; šiuo tikslu, Turkija aktyviai įsitraukė į Kinijos „Diržo ir kelio“ iniciatyvą, ypatingą dėmesį skiriant bendradarbiavimui plėtojant geležinkelių tinklą. ES ir Rusija taip pat siekia būti aktyviais žaidėjais vystant prekybos ir transporto sąsajas Eurazijoje; Europos Komisija propaguoja holistinio junglumo tinklo viziją, integruosiantį planuojamus šiaurinį (Kinija-Rusija-Europa), vidurinį (Turkija-Pietų Kaukazas-Centrinė Azija) ir pietinį (Kinija-Kazachstanas-Iranas) koridorius.⁴⁵ Lietuvai tikslinga remti Komisijos strategiją ir kartu su regiono partnerėmis propaguoti Bosforo-Baltijos vektorių platesniame susiekimų grandinių tinkle. Siekiant įvertinti tokių jungčių galimybes, trumpuoju laikotarpiu tikslinga surengti daugiašales verslo, valstybių ir ES institucijų atstovų konferencijas, pvz., forumą skirtą įvertinti „Rail

Baltica“ ir Baku-Tbilisi-Kars projektų raidą, ekonominį poveikį ir vystymo patirtį.

Dėl savo geografinės padėties, Turkija taip pat būtų vienas pagrindinių susiekimo kanalų tarp Baltijos regiono ir Šiaurės bei Rytų Afrikos. Turkijos verslas, ypač statybų pramonė, jau šiandien turi sukaupusi vertingos patirties dirbant musulmoniškose Afrikos šalyse ir Rytų Afrikos pakrantėje. Siekiant įvertinti galimybes Lietuvos verslui plėstis į Afrikos kontinentą ir įgyti tam reikalingos ekspertizės, Vilniui tikslinga susipažinti su Turkijos valstybės ir verslo gerosiomis praktikomis. Mainais, Lietuva gali pasiūlyti savo ekspertizę Rytų Partnerystės šalyse, kuriose Turkija mato perspektyvaus bendradarbiavimo ir/ar verslo plėtros galimybių, tačiau dar neturi išsamiai išvystytų santykių (pirmiausia Baltarusija). Į tokius ekspertizės mainus Lietuvai tikslinga skatinti ir kitų ES valstybių narių bei ES institucijų įsitraukimą: ES įsitraukimo skatinimą galima argumentuoti akcentuojant augančią Kinijos įtaką Turkijoje ir poreikį sukurti atsvarą „sisteminei konkurencijai“ su Pekinu platesniame Vidurio Rytų regione.

Plėtodama ar remdama funkcinio bendradarbiavimo iniciatyvas su Turkija, Lietuva negali ignoruoti vertybinės politikos klausimų – tiek dėl nuoseklaus platesnės savo politikos atžvilgiu, tiek dėl Lietuvos partnerių lūkesčių. Demokratinių vertybių, žmogaus teisių ir teisės viršenybės klausimai yra svarbūs Vilniaus užsienio politikai ir formuoja Lietuvos Rytų politikos pagrindą; kartu, Turkijos demokratijos bei žmogaus teisių apsaugos klausimai yra itin jautrūs svarbiausioms Lietuvos partnerėms Europoje. Dėl šių priežasčių, Vilnius santykiuose su Ankara turi išvystyti vertybinės politikos strategiją, kuri atspindėtų platesnes Lietuvos ir ES vertybes, bet nekeltų rizikos sklandžiam ir abipusiai priimtinaam Lie-

tuvos-Turkijos bendradarbiavimui saugumo ar ekonomikos srityse. **Produktyviausias būdas išvystyti vertybinę Lietuvos-Turkijos santykių dimensiją yra sutelkti dėmesį į Krymo totorių bei uigūrų teisių ir gerovės apsaugą.**

Kadangi Ankara nepripažįsta Krymo aneksijos, ji negali tęsti jau anksčiau su Kijevu pradėtų derybų dėl Krymo totorių teisių apsaugos. Kita vertus, Turkijoje gyvenanti totorių diaspora, kuri istoriškai yra itin kritiška Maskvos atžvilgiu, kuria spaudimą neapleisti šio klausimo.⁴⁶ Tokiame kontekste, Lietuva gali būti itin paranki Turkijos sąjungininkė. Pirmia, kol Ankara vengia konfrontacijos su Maskva, **Vilnius gali kelti Krymo totorių klausimą ES ir kituose tarptautiniuose formatuose, taip stiprindamas bendrą spaudimą Rusijai ir signalizuodamas savo, kaip Ankaros partnerio, patikimumą.** Antra, dvišaliuose santykiuose su Turkija svarbu pabrėžti, Krymo totoriai yra viena ekonomiškai sėkmingiausių, politiškai aktyviausių ir patriotiškiausių etninių grupių Lietuvoje. Dėl šios priežasties, **Lietuva gali paremti Turkijos pastangas integruoti Krymo totorių diasporą ir pabrėžti savo teigiamą patirtį totorių mažumos integracijos srityje.** Tokia darbotvarkė sudaro sąlygas vystyti įvairius bendradarbiavimo projektus švietimo, mokslo ir kultūros srityse: pvz., bendrus archeologinius tyrimus, meno parodas, kultūrinius forumus. Svarbu pastebėti, jog intensyvesnis bendradarbiavimas šioje srityje atitinka augantį Ankaros susidomėjimą Osmanų imperijos periodu ir palikimu; ši tendencija, savo ruožtu, atveria galimybes platesniam moksliniam ir kultūriniam bendradarbiavimui tarp LDK, ATR ir Osmanų imperijos ekspertų (taip pat įtraukiant Lenkijos ir Ukrainos mokslininkus ir kultūros atstovus).

Turkija istoriškai buvo viena pagrindinių uigūrų diasporos ir pabėgėlių traukos centrų;

šiandien šalyje gyvena apie 45 tūkst. uigūrų, iš kurių apie 10 tūkst. turi pabėgėlio statusą.⁴⁷ Ir, nors Turkija buvo itin griežta Kinijos valdžiai 2009 m. agresijos Sindziano regiono, kuriame gyvena absoliuti dauguma uigūrų populiacijos, sostinėje Urumčyje, pastaraisiais metais Ankara vengė viešai kritikuoti Pekiną siekdama nepakenkti esamam ir planuojamam ekonominiam bendradarbiavimui, nepaisant augančio tarptautinio susirūpinimo uigūrų teisių klausimu.⁴⁸ Žinant, jog Erdogano tyla uigūrų mažumos klausimu gali sulaukti platesnio musulmonų rinkėjų pasipiktinimo, neatmestina, jog Turkija ieško netiesioginių būdų apriboti Kinijos agresyvių elgesį šalies viduje bei Pekino diplomatinės pastangas normalizuoti savo elgesį tarptautiniuose forumuose. Todėl, analogiškai Krymo totorių atveju, Lietuva gali aktyviai kelti **uigūrų apsaugos klausimą ES ir kituose tarptautiniuose formatuose taip stiprindama spaudimą Kinijai ir pabrėždama savo, kaip patikimo partnerio Turkijai, vaidmenį.** Toks elgesys atitiktų pastarųjų metų Vilniaus laikyseną: Lietuva jau šiandien yra viena iš 22 pasaulio valstybių (ir viena iš 15 ES valstybių narių), pasmerkusi Pekino elgesį tarptautiniu lygiu.⁴⁹ Ateityje, Vilniui tikslinga pabrėžti šią savo poziciją dvišalėje diplomatijoje su Ankara, kaip dar vieną abi šalis jungiančią vertybinę poziciją.

Dvišaliuose santykiuose su Turkija taip pat svarbu akcentuoti, jog Lietuvos dėmesys Krymo totorių ir uigūrų teisėms ir gerovei – tiek šalies viduje, tiek tarptautiniame kontekste – yra platesnės Lietuvos vertybinės politikos atspindys. Toks klausimo performavimas (angl. *issue framing*) atlieka dvi svarbias funkcijas. Pirmia, ES ir kituose tarptautiniuose formatuose, šis *issue framing* sudaro sąlygas Lietuvai pagrįstai tvirtinti, jog bendradarbiavimas su Turkija neprieštarauja Vilniaus vertybinei

politikai ir netgi ją plėtoja konkrečiais problemiais klausimais. Tai gali padėti išvengti galimų įtampų su Lietuvos partnerėmis, kurios akcentuoja vertybinį bendradarbiavimo su Turkija dėmenį ir kritiškai vertina „pragmatinio“ bendradarbiavimo su Turkija galimybes. Antra, dvišalių santykių kontekste, toks *issue framing* sudaro Vilniui precedentą garsiau kalbėti vertybinės politikos klausimais, kurie Ankarai yra mažiau priimtini – pvz., demokratija ar teisės viršenybė. Nors Lietuvai ir toliau paranku koncentruotis į pragmatinį bendradarbiavimą saugumo ir ekonomikos srityse, Vilnius negali ir neturėtų nusišalinti nuo tarptautinės kritikos Turkijoje vykdomiems demokratijos ir žmogaus teisių apribojimams.

Tokiais atvejais, siūloma *issue framing* taktika Lietuvai leis pabrėžti, jog kritika Turkijai nėra išskirtinė ar priešiška, o atspindi nuoseklų rū-

pestį fundamentalioms valstybės vertybėms, kurios kitais atvejais motyvuoja Ankarai palankią užsienio politiką. Pvz., jei Lietuvos partnerės Europoje vėl aktualizuos armėnų genocido klausimą ES-Turkijos bendradarbiavimo srityje (kaip įvyko 2016 m. Vokietijos parlamentui priėmus rezoliuciją pripažinti armėnų genocidą ar 2019 m. balandį, Prancūzijai pirmąsyk paminėjus armėnų genocido dieną) ir sulauks griežto pasipriešinimo iš Turkijos, Lietuva gali de-eskaluoti situaciją pabrėždama, jog Seimo 2005 m. priimtas sprendimas pripažinti armėnų tautos genocidą atspindi nuoseklų Lietuvos rūpinimąsi tautų, etninių grupių ir žmogaus teisėmis – įskaitant ir totorių ar uigūrų teisėmis. Analogiška de-eskalavimo taktika gali būti taikoma ir kitais ES-Turkijos vertybinių konfliktų atvejais.

IŠVADOS:

Turkijos geopolitinis avantiūrizmas, ekonominės raidos tendencijos, įtampos vidaus politikoje ir agresyvi galios konsolidacija prezidento Rəcəpo Tayyipo Erdogano rankose Vakaruose pastaraisiais metais kėlė pagrįstą nerimą ir, kartais, pasipiktinimą. Ne išimtis ir Lietuva: 2019 m. pabaigoje plačiai nuskambėjusi Londono NATO susitikimo kontraversija parodė, jog Vilnius turi sąlyginai mažai galios svertų pakeisti Ankaros elgesį savo naudai. Ir vis dėl to, kaip pabrėžiama šioje analitinėje studijoje, Turkija ir toliau yra suinteresuota išlikti Vakarų politinėje orbitoje, o globalios pandemijos akivaizdoje šis suinteresuotumas tik išaugo.

Atitinkamai, pagrindinė šios studijos prielaida buvo ta, jog Lietuvai įmanoma atrasti ir/ar sukurti pagrindą gilesniam, produktyvesniam ir abipusiai naudingam bendradarbiavimui su Turkija. Pirma, ši studija pabrėžė galimybę gilinti bendradarbiavimą saugumo srityje plėtojant vieningo rytinio NATO flango koncepciją, įtraukiant Vilniui ir Ankarai draugiškas Rytų Partnerystės šalis ir vystant ekspertizės mainus įvairiose tradicinio ir nekonvencinio saugumo srityse. Antra, ši studija nagrinėjo funkcinio bendradarbiavimo ES Turkijos politikos rėmuose potencialą, prioretizuojant naują ES-Turkijos muitų susitarimą bei Turkijos įtraukimą į ES-Azijos junglumo bei ES Afrikos strategijų įgyvendinimą. Galiausiai, ši studija argumentavo, jog vystant pragmatinį bendradarbiavimą su Turkija, Lietuva negali ir neturi atsisakyti stiprios vertybinės politikos – atvirkščiai, nuoseklus ir aktyvus rūpinimasis ginant Krymo totorių ir uigūrų teises gali tapti stipresnio, Vakarietiškomis vertybėmis grįsto bendradarbiavimo su Ankara pagrindu.

REKOMENDACIJOS:

Siekiant aktyvesnio Turkijos ir Lietuvos bendradarbiavimo saugumo srityje, rekomenduojama:

1. Remti vieningos rytinio NATO flango strategijos vystymą Aljanso formatuose
 - a. Paramą šiai iniciatyvai reikšti su sąlyga, jog pajėgumų Juodosios jūros regione vystymas nebus vykdomas Baltijos regiono pajėgumų sąskaita
 - b. Remiant vieningos rytinio flango strategijos vystymą akcentuoti prioritetus, atitinkančius ilgalaikius Lietuvos interesus: karinį mobilumą, interoperabilumą, bendrų kibernetinių pajėgumų vystymą, dalijimąsi informacija, kovą su Rusijos dezinformacija, inovacijų gynybos sistemose vystymą
 - c. Siekiant užtikrinti Lietuvai palankų rytinio NATO flango strategijos vystymą, burti ir/ar bendradarbiauti su Baltijos regiono šalimis, išnaudoti egzistuojančius daugiašalio bendradarbiavimo formatus (kaip Trijų jūrų iniciatyva)
2. Dvišalį bendradarbiavimą saugumo srityje plėtoti vieningo rytinio NATO flango koncepcijos pagrindu, akcentuojant panašumus tarp iššūkių Lietuvos ir Turkijos saugumui – t.y., Rusijos ekspansinę politiką ir naujojo tipo / hibridines grėsmes
 - a. Skatinti bendrus projektus karinio mobilumo srityje
 - i. Lietuva gali dalintis patirtimi organizuojant karinio mobilumo sistemų praktinius bandymus, konsultuoti karinio mobilumo sistemų optimizavimo klausimais
 - b. Skatinti bendrus projektus kibernetinio saugumo srityje
 - i. Lietuva gali dalintis savo patirtimi organizuojant daugiašales kibernetines greito reagavimo operacijas, vystant kibernetinio saugumo parengties sistemas ir atpažįstant bei valdant informacines atakas
 - ii. Lietuva gali skatinti Turkiją dalyvauti kibernetinių atakų valdymo pratybose, simuliuojant Ankarai aktualių grėsmių scenarijus (pvz., atakas prieš kritinę infrastruktūrą)

- c. Skatinti bendrus projektus informacinio saugumo srityje
 - i. Lietuva gali organizuoti dezinformacijos ekspertų konferencijas, dalintis patirtimi apie vyraujančias dezinformacijos tendencijas, atakas organizuojančius tinklus ir jų atpažinimą, informacinio visuomenės raštingumo ugdymą
 - d. Skatinti bendrus projektus diegiant inovacijas jūrinio saugumo (įskaitant bepiločių orlaivių) sistemose
 - i. Lietuva gali organizuoti mokslininkų ir/ar (gynybos) pramonės atstovų vizitus į Turkiją, pabrėžti bendradarbiavimo gynybos pramonės srityje galimybes dvišalės ekonominės diplomatijos formatuose
 - ii. Lietuva gali įtraukti Turkijos mokslininkus ir/ar karininkus (stebėtojo ar partnerio statusu) į inovatyvių gynybos sistemų vystymo Baltijos regione projektus
 - e. Tuo pačiu metu skatinti gilesnį Turkijos įsitraukimą į Baltijos regioną
 - i. Pakviesti Turkiją dislokuoti daugiau kariškių pratybose Lietuvoje
 - ii. Skatinti Turkiją aktyviau dalyvauti eFP modalumuose
 - iii. Skatinti Turkiją atnaujinti patruliavimą Oro policijos misijoje (atsižvelgiant į materialines Turkijos karinių oro pajėgų aplinkybes)
- 3.** Dalintis bendra asimetrinių ir nekonvencinių grėsmių valdymo patirtimi
- a. Lietuva gali inicijuoti ekspertizės asimetrinių grėsmių valdymo srityje mainus, organizuoti analitikų ir mokslininkų konferencijas ir/ar vizitus, ypatingą dėmesį telkiant su Rusija susijusioms nekonvencinėms grėsmėms (pvz., Maskvos bendradarbiavimas su teroristinėmis organizacijomis, Rusijos privačių karinių bendrovių veikla ir t.t.)
 - b. Lietuvos ekspertams ir/ar atstovams tikslinga sudalyvauti NATO kovos su terorizmu kompetencijų centro Ankaroje rengiamuose kursuose
 - c. Lietuva gali paskatinti Turkijos ekspertus ir/ar atstovus dalyvauti NATO energetinio saugumo kompetencijų centro Vilniuje rengiamuose kursuose

4. Plėtoti daugiašalį saugumo bendradarbiavimą su Turkija ir Rytų Partnerystės šalimis (Azerbaidžanu, Gruzija ir Ukraina)
 - a. Lietuva turi skatinti Rytų Partnerystės šalių įsitraukimą į visus aukščiau paminėtus saugumo bendradarbiavimo projektus
 - b. Lietuva turi ieškoti galimybių ribota apimtimi įsitraukti į bendras Turkijos-RP valstybių karines pratybas
5. Įsteigti gynybos atašė poziciją ambasadoje Turkijoje ir skatinti Turkiją atitinkamai įsteigti analogišką poziciją ambasadoje Vilniuje
6. Gilinti neformalų bendravimą tarp aukščiausių Lietuvos gynybos politikos pareigūnų ir jų kolegų Turkijoje

Siekiant gilesnio Turkijos ir Lietuvos bendradarbiavimo ES politikos kontekste, rekomenduojama:

1. Remti funkcinio ES-Turkijos bendradarbiavimo iniciatyvas ES Globalios strategijos aprėptyje
 - a. Aktyviai remti ES-Turkijos muitų susitarimo atnaujinimą, argumentuojant šį žingsnį tuo, jog senasis muitų susitarimas buvo naudingas Vakarietiškos orientacijos Turkijos verslui, o susitarimo atnaujinimas reikalingas siekiant apriboti Kinijos ekonominės įtakos plėtrą Turkijoje ir Vidurio Rytų regione
 - b. Remti Turkijos įtraukimą į ES-Azijos junglumo plėtojimo strategijos įgyvendinimą
 - i. Organizuoti daugiašales verslo, valstybių ir ES institucijų atstovų konferencijas, pvz., forumą skirtą įvertinti „Rail Baltica“ ir Baku-Tbilisi-Kars projektų raidą, ekonominį poveikį ir vystymo patirtį
 - c. Įtraukti Turkiją į ES Afrikos strategijos įgyvendinimo projektus
 - i. Organizuoti ekspertizės mainus ekonominės diplomatijos vystymo Afrikoje ir Rytų Partnerystės šalyse klausimais
2. Dvišalius santykius su Turkija plėtoti bendrų vertybinių interesų pagrindu, išryškinant Lietuvą ir Turkiją vienijantį siekį užtikrinti Krymo totorių bei uigūrų teisių ir gerovės apsaugą
 - a. Kelti Krymo totorių apsaugos klausimą ES ir kituose tarptautiniuose formatuose

- b. Dvišalėje diplomatijoje išreikšti paramą Turkijos pastangoms integruoti Krymo totorių diasporą ir pabrėžti Lietuvos teigiamą patirtį totorių mažumos integracijos srityje
- c. Vystyti įvairius bendradarbiavimo projektus švietimo, mokslo ir kultūros srityse: pvz., bendrus archeologinius tyrimus, meno parodas, kultūrinius forumus
- d. Skatinti Lietuvos, Turkijos, Lenkijos, Ukrainos ir kitų susijusių šalių mokslinį ir kultūrinį bendradarbiavimą nagrinėjant LDK, ATR ir Osmanų imperijos tarpusavio santykių bei sąsajų istoriją
- e. Kelti Turkijoje gyvenančios uigūrų diasporos apsaugos nuo galimo Kinijos spaudimo klausimą ES ir kituose tarptautiniuose formatuose

ŠALTINIAI

- ¹ Asli Aydintasbas, “The Discreet Charm of Hypocrisy: An EU-Turkey Power Audit,” Policy Brief, Power Audit (ECFR, March 2018), https://www.ecfr.eu/publications/summary/the_discreet_charm_of_hypocrisy_an_eu_turkey_power_audit.
- ² Išsamią Güleno-Erdogano konflikto apžvalgą galima rasti: Dexter Filkins, “Turkey’s Thirty-Year Coup,” The New Yorker, October 10, 2016, <https://www.newyorker.com/magazine/2016/10/17/turkeys-thirty-year-coup>.
- ³ Chris Morris, “Reality Check: The Numbers behind the Crackdown in Turkey,” BBC News, June 18, 2018, sec. Europe, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-44519112>.
- ⁴ Nate Schenkkan, “The Remarkable Scale of Turkey’s ‘Global Purge,’” Foreign Affairs, January 29, 2018, <https://www.foreignaffairs.com/articles/turkey/2018-01-29/remarkable-scale-turkeys-global-purge>.
- ⁵ Spiegel Staff, “Brussels and Berlin Shaken By Turkish Referendum,” Spiegel International, April 21, 2017, <https://www.spiegel.de/international/germany/brussels-and-berlin-shaken-by-turkish-referendum-a-1144290.html>.
- ⁶ Selim Koru, “Erdoğan’s Turkey and the Problem of the 30 Million,” War on the Rocks (blog), June 4, 2020, <http://warontherocks.com/2020/06/erdogans-turkey-and-the-problem-of-the-30-million/>.
- ⁷ The New York Times, “Turkish Media Group Bought by Pro-Government Conglomerate,” The New York Times, March 21, 2018, sec. World, <https://www.nytimes.com/2018/03/21/world/europe/turkey-media-erdogan-dogan.html>.
- ⁸ Nick Danforth, “The Outlook for Turkish Democracy: 2023 and Beyond,” Policy Paper, Policy Notes (Washington: The Washington Institute, March 2020).
- ⁹ Laura Pitel, “Turkish Economic Growth Accelerates in Fourth Quarter,” Financial Times, February 28, 2020, <https://www.ft.com/content/293cb-4fa-5a09-11ea-a528-dd0f971febbc>.
- ¹⁰ Alexander Sekhniashvili, “Authoritarian Infrastructure Complex: The Turkish Tale,” Policy Commentary, New Perspectives in Foreign Policy (Washington: Center for Strategic and International Studies, Fall 2017).
- ¹¹ Laura Pitel, “Erdogan’s Megaproject Dreams Face Market Backlash,” Financial Times, June 27, 2018, <https://www.ft.com/content/51d79972-7958-11e8-bc55-50daf11b720d>.
- ¹² 2010–2020 įgyvendintų projektų apžvalgą galima rasti R. T. Erdogano Twitter paskyroje: Recep Tayyip Erdoğan, Twitter (blog), January 1, 2020, <https://twitter.com/RTErdoğan/status/1212357806965157888>.

- ¹³ Autoriaus interviu su Lietuvos diplomatu, March 14, 2020.
- ¹⁴ Bezen Balamir Coşkun, "Neighbourhood Narratives From 'Zero Problems With Neighbours' to 'Precious Loneliness': Turkey's Resecuritized Middle East Policy After the Arab Spring," in *Regional Insecurity After the Arab Uprisings: Narratives of Security and Threat*, ed. Elizabeth Monier, New Security Challenges Series (London: Palgrave Macmillan UK, 2015), 187–203, https://doi.org/10.1057/9781137503978_10.
- ¹⁵ Abbas Djavadi, "Turkey's Foreign Policy: From 'Zero Problems' To 'Nothing But Problems,'" RadioFreeEurope/RadioLiberty, June 6, 2016, <https://www.rferl.org/a/turkey-foreign-policy-erdogan-zero-problems/27781927.html>.
- ¹⁶ Tim Manhoff, "Turkey's Foreign Policy Towards Syria," Policy Paper (Konrad Adanauer Stiftung, 2017).
- ¹⁷ Kersten Knipp and Tom Allinson, "Turkey-United Arab Emirates Rivalry Turns Rancorous | DW | 15.05.2020," DW.COM, May 15, 2020, <https://www.dw.com/en/turkey-united-arab-emirates-rivalry-turns-rancorous/a-53454973>.
- ¹⁸ Manhoff, "Turkey's Foreign Policy Towards Syria."
- ¹⁹ Soner Cagaptay, "Erdoğan's 'Mini Empire' in Libya and Syria," *Turkeyscope* 4, no. 3 (January 2020): 7.
- ²⁰ BBC, "Ceasefire Starts in Syria's Idlib," BBC News, March 6, 2020, sec. Middle East, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-51763926>; Al Jazeera, "Turkey, Russia Continue to Work Together for Libya Ceasefire," Al Jazeera, June 15, 2020, <https://www.aljazeera.com/news/2020/06/turkey-russia-continue-work-libya-ceasefire-200615113948418.html>.
- ²¹ Laura Pitel, "Turkey Looks to Weather Coronavirus Crisis without IMF Support," *Financial Times*, May 27, 2020, <https://www.ft.com/content/81cd7b75-213d-4e8f-acaf-22f6b355b925>.
- ²² Laura Pitel and Adam Samson, "Turkey Bans FX Trades with UBS, Citi and BNP as Lira Hits Record Low," *Financial Times*, May 7, 2020, <https://www.ft.com/content/1ed7e730-f77b-46c6-ae2b-a61f0532806e>.
- ²³ Marc Pierini, "The Ripple Effects of the Coronavirus in Turkey," *Carnegie Europe*, April 16, 2020, <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/81574>.
- ²⁴ "Istanbul, Ankara Municipalities File Lawsuit against Gov't for Blocking Their Donation Campaigns," *Duvar*, March 31, 2020, <https://www.duvarenglish.com/politics/2020/03/31/donation-accounts-for-fight-against-coronavirus-of-istanbul-ankara-municipalities-blocked/>.
- ²⁵ Stasa Salacanian, "What Is the True Reach of Turkey's Coronavirus Diplomatic Offensive?," *Inside Arabia* (blog), June 3, 2020, <https://insidearabia.com/what-is-the-true-reach-of-turkeys-coronavirus-diplomatic-offensive/>.
- ²⁶ Lithuanian Ministry of Defence, "Turkish Military Personnel to Take Over Execution of NATO Air Policing Mission Over the Baltic States," *Defence-Aerospace*, March 29, 2006, [http://www.defence-aerospace.com/article-view/release/67692/turkey-to-deploy-f_16s-over-baltics-\(mar-29\).html](http://www.defence-aerospace.com/article-view/release/67692/turkey-to-deploy-f_16s-over-baltics-(mar-29).html).

- ²⁷ Autoriaus interviu su Lietuvos diplomatu.
- ²⁸ Autoriaus interviu su Lietuvos diplomatu.
- ²⁹ Mitat Çeli Kpala and Emre Erşen, "Turkey's Black Sea Predicament: Challenging or Accommodating Russia?," *Perceptions* 23, no. 3 (n.d.): 72–92.
- ³⁰ Ben Hodges, Janusz Bugajski, and Peter B. Doran, "Strengthening NATO's Eastern Flank: A Strategy for Baltic-Black Sea Coherence" (Washington, D. C.: CEPA, November 20, 2019), <https://www.cepa.org/strengthening-nato-eastern-flank>.
- ³¹ "Poland, Romania, Turkey Are Pillars of NATO's Eastern Flank: FM," *Poland In*, April 28, 2020, <https://polandin.com/47788994/poland-romania-turkey-are-pillars-of-natos-eastern-flank-fm>.
- ³² "Praktiškai Išbandytos Karinio Mobilumo Procedūros," Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, December 6, 2019, http://kam.lt/lt/naujienos_874/aktualijos_875/nato_priesakiniu_pajegu_bataliono_specialistai_treniravosi_gabenti_karines_atsargas_i_lietuva.html?pbck=0.
- ³³ "Turkijos žurnalistams pristatyta Lietuvos patirtis kovojant su dezinformacija | Naujienos," Lietuvos Respublikos ambasada Turkijoje, February 26, 2020, <http://tr.mfa.lt/tr/lt/naujienos/turkijos-zurnalistams-pristatyta-lietuvos-patirtis-kovojant-su-dezinformacija-1>.
- ³⁴ Micah Halpern, "Iran Flexes Its Power by Transporting Turkey to the Stone Age," *Observer*, April 22, 2015, <https://observer.com/2015/04/iran-flexes-its-power-by-transporting-turkey-to-the-stone-ages/>.
- ³⁵ Gintautas Degutis, "Mokslininkai su kariškiais Baltijos jūroje išbando dronus ir naujas ryšio technologijas," *vz.lt*, August 20, 2019, <https://www.vz.lt/paslaugos/2019/08/20/mokslininkai-su-kariskiais-baltijos-juroje-isbando-dronus-ir-naujas-rysio-technologijas>.
- ³⁶ Yuri Lapaiev and Eurasia Daily Monitor, "Ukrainian-Turkish Defense Cooperation and the Akinci Project's Strike Drone," *The Ukrainian Weekly*, February 28, 2020, <http://www.ukrweekly.com/uwwp/ukrainian-turkish-defense-cooperation-and-the-akinci-projects-strike-drone/>.
- ³⁷ Trumpą šių klausimų apžvalgą galima rasti Anna Borschevskaya, "Russian Private Military Companies: Continuity and Evolution of the Model," *Policy Paper*, Russian Foreign Policy Papers (Foreign Policy Research Institute, December 2019).
- ³⁸ Daugiau apie trišalį bendradarbiavimą galima paskaityti Azad Garibov, "Azerbaijan, Georgia, Turkey: Advancing the Military Dimension of the Trilateral Partnership," *EUCACIS Online Paper* (Berlin: Institut für Europäische Politik, November 2018), <http://www.cairn.info/revue-l-europe-en-formation-2018-1-page-37.htm>.
- ³⁹ "Ukraine, Turkey May Hold Joint Military Exercises," *Ukrinform*, February 13, 2020, <https://www.ukrinform.net/rubric-defense/2875434-ukraine-turkey-may-hold-joint-military-exercises.html>.

- ⁴⁰ Autoriaus interviu su Lietuvos diplomatu.
- ⁴¹ Autoriaus interviu su Lietuvos diplomatu.
- ⁴² Marc Pierini, "How Far Can Turkey Challenge NATO and the EU in 2020?," Carnegie Europe (blog), January 29, 2020, <https://carnegieeurope.eu/2020/01/29/how-far-can-turkey-challenge-nato-and-eu-in-2020-pub-80912>.
- ⁴³ Serkan Demirtas, "Turkey Says It's Time to Upgrade Customs Union with EU," Hürriyet Daily News, May 16, 2020, sec. Opinion, <https://www.hurriyettailynews.com/opinion/serkan-demirtas/turkey-says-its-time-to-upgrade-customs-union-with-eu-154804>.
- ⁴⁴ Soner Cagaptay and Deniz Yuksel, "Will Turkey and China Become Friends?," Policy Analysis, Policywatch (Washington, D. C.: The Washington Institute, August 14, 2019), <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/will-turkey-and-china-become-friends>.
- ⁴⁵ Altay Atli, "Turkey as a Eurasian Transport Hub: Prospects for Inter-Regional Partnership," Perceptions 23, no. 2 (Summer 2018).
- ⁴⁶ Yasar Yakis, "Turkey's Political Balancing Act over Crimean Tatars' Rights," Arab News, February 9, 2020, <https://www.arabnews.com/node/1625221>.
- ⁴⁷ Asim Kashgarian, "Uighurs Concerned China Is Luring Turkey into Silence on Xinjiang | Voice of America - English," Voice of America, February 19, 2020, sec. Extremism Watch, <https://www.voanews.com/extremism-watch/uighurs-concerned-china-luring-turkey-silence-xinjiang>.
- ⁴⁸ Joanna Kakiss, "'I Thought It Would Be Safe': Uighurs In Turkey Now Fear China's Long Arm," NPR.Org, March 13, 2020, sec. World, <https://www.npr.org/2020/03/13/800118582/i-thought-it-would-be-safe-uighurs-in-turkey-now-fear-china-s-long-arm>.
- ⁴⁹ Saulius Jakučionis and BNS, "Kinijai skaldant Europą, Lietuva – tarp grupės šalių, pasmerkusių Pekiną," Irt.lt, July 21, 2019, <https://www.irt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1080559/kinijai-skaldant-europa-lietuva-tarp-grupes-saliu-pasmerkusių-pekina>.

Rytų Europos studijų centras